

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ İLKOKUL YAPILARINA AKÇAKOCA'DAN BİR ÖRNEK: ORHAN GAZİ İLKOKULU

AN EXAMPLE OF PRIMARY SCHOOL BUILDINGS, IN AKÇAKOCA, BELONGS TO EARLY REPUBLICAN PERIOD: ORHAN GAZİ PRIMARY SCHOOL

Elif SAHTİYANCI*

Nuray BENLİ YILDIZ**

Öz

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte birçok alanda köklü değişimler yaşanmaya başlamıştır. Eğitim ve mimarlık değişimlerin hızlı yaşandığı alanların başında gelmektedir. Eğitim, halkın bilinçlenmesi açısından önemli bir role sahipken; mimarlık ise modernitenin mekânsal temsili açısından kritik rol oynamaktadır. Dolayısıyla, Erken Cumhuriyet döneminde eğitim yapılarının birçok açıdan önemli misyonlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Temel eğitimin verildiği ilkokullar ise; diğer kademelerdeki eğitim kurumlarından daha öncelikli olarak değerlendirilmiştir. Halkın çoğunluğunun henüz okuma-yazma bilmiyor olması nedeniyle; hızlı bir şekilde okur-yazar oranının artırılması amaçlanmıştır. Bununla birlikte; Cumhuriyet ilkelerine bağlı ilköğretim okullarının yaygınlaştırılarak herkesin ilkokul eğitimi alması hedeflenmiştir. Bu kapsamda; kentlerde, kasabalarda ve köylerde yeni okul binaları tasarlanarak inşa edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilen eğitim yapıları; I. Ulusal Mimarlık Dönemi olarak adlandırılan mimari üslubu yansıtmaktadır. Çalışmaya konu olan Orhan Gazi İlkokulu da bahsedilen misyonla Akçakoca'da I. Ulusal Mimarlık Üslubunun özellikleriyle inşa edilmiştir. Çalışmayla amaçlanan; dönemin mimari özellikleri paralelinde incelenen yapının Düzce ve Akçakoca'nın Erken Cumhuriyet dönemi mimarlık üretimine ışık tutması ve daha sonra yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesidir.

Anahtar Kelimeler: Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Birinci Ulusal Mimarlık, Modernleşme Projesi, eğitim yapıları, ilkokul yapıları, Düzce

Abstract

The declaration of the Republic ushered in radical changes in several areas. The Modernization Project, which was realized in line with the ideology of the Republic, was handled as an integral project involving political, social and economic changes. The development process of a modern society was carried out through visible symbols.

* Öğretim Görevlisi, Düzce Üniversitesi, Kaynaşlı Meslek Yüksek Okulu.
ORCID ID: 0000-0002-4160-8624 ♦ E-mail: elifsahtiyanci@düzce.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.
ORCID ID: 0000-0003-0772-3634 ♦ E-mail: nuraybenli@düzce.edu.tr

Education and architecture were the primary fields in which the modernization project was made visible. Education had an important role in terms of public awareness; architecture, on the other hand, played a critical role in the spatial representation of modernity. Thus, in the early Republican period, educational structures constituted the spatial models of the Republic aiming to modernize in the field of education. Primary schools, where basic education is given, on the other hand, were considered to have higher priority than the education institutions at other levels. As the majority of public was not yet literate, it was intended to rapidly boost the literacy rate, and ensure that everybody received primary school education by popularizing the primary schools loyal to the principles of the Republic. The objective was thus to spread the Republican ideology through individuals who would embrace the new regime. In this context, new school buildings were designed and constructed in cities, towns and villages. Educational structures built in the early years of the Republic reflect the architectural style called the First National Architecture Period. One of the leading projects implemented during these years is the Gazi and Latife schools in Ankara designed by Mukbil Kemal Taş. The project was used in the 1920s and throughout the first half of the 1930s in the construction of primary school buildings in many provinces and districts of the country. Orhan Gazi Primary School, which is the subject of the study, was built in Akçakoca based on the mission and project in question, featuring characteristics of the First National Architecture Period. Orhan Gazi Primary School, whose construction started in 1926 and opened for education in 1929, continued its educational activities until 2015. The structure consisting of the basement, ground and first floors, presents a symmetrical layout in the building, plan and facade designs. While the classrooms and administrative units are on the ground and first floors, the gym and activity room as well as the technical units are at the basement level. Orhan Gazi Primary School's facade, on the other hand, reflects the characteristics of the First National Architecture Period with features such as its wide soffits, roof buttresses, symmetrical arrangements, emphasis of facade entrances and corners. The original architectural identity of the structure, which underwent maintenance repair work during its nearly century-long operation period, remains unharmed. The maintenance of architectural identity and its place in the memory of the urbanites make the building important for architectural and social memory. The aim of the study is for the building examined in line with the architectural characteristics of the time to shed light on Düzce and Akçakoca's early Republican architectural production, and serve as an example for future studies to be conducted. Additionally, attention is drawn to the building's significance in order to contribute to the preserving and maintaining of Orhan Gazi Primary School, which reflects the architectural characteristics of the early Republican period, without abandoning its original function.

Anahtar Kelimeler: *Early Republican Architecture, First National Architecture, The Modernization Project, Educational Buildings, Primary School Buildings, Düzce*

1. Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu; devletin üzerine oturduğu düşünsel zemini de tamamıyla değiştiren, yeni kimliksel bir oluşumun gerçekleştiği bütüncül bir projedir. Yeni Türk Devletinin ideallerden biri olan modernleşmenin sağlanması amacıyla halk bu yönde bir ulus devletinin inşa edilmesi için yönlendirilmiştir. Bu çerçevede, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen modernleşme süreci siyasi ve toplumsal değişimler içeren bir projedir¹. Modernleşme ekseninde yeni bir toplum meydana getirme süreci görünür simgeler vasıtasıyla gerçekleştirilme eğilimine sahiptir. Sosyal hayat, kimlik algısı, bilim, kültür, mimari gibi unsurlarla birlikte eğitim de Türk Modernleşmesinin önemli görünür simgelerinden birini oluşturmaktadır². “Milli eğitim” ye yönelik kurumsal ve mimari altyapı, Cumhuriyetin ideolojik gündeminde açık bir önceliğe sahip olmuştur. Yeni Latin alfabesiyle ülke çapında bir okuma-yazma kampanyası düzenlemek, dini okulları kapatmak ve tevhid-i tedrisat kanununu çıkartmak, Cumhuriyet rejiminin ilk eylemleri arasında yer almıştır³.

Eğitim-öğretim alanında yapılan yeniliklere paralel olarak; eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirileceği eğitim mekânlarının tasarlanması ve inşa edilmesi de Erken Cumhuriyet Dönemi'nin (1923-1950) kültür ve eğitim politikaları gereği öncelikle ele alınan konular arasında bulunmuştur. Her basamaktaki eğitim programlarının çağdaş anlayışla kurgulanması ve bu programların yürütüleceği fiziksel mekânların süratle üretilmesi modernite projesinin önemli bir parçasını oluşturmuştur⁴. Bütün basamaklarda verilen eğitime önem verilmekle birlikte; sayı olarak en fazla ve yaş olarak da en genç bireylerin yeni rejimin hedefleri doğrultusunda yetiştirebilmesini mümkün kılması nedeniyle, eğitimin birinci basamağı olan ilköğretim genel eğitim politikasının temelini teşkil etmiştir⁵.

1920'ler boyunca ülkenin birçok şehrinde Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerini taşıyan ilkokul yapıları inşa edilmiştir. Okullar yeni rejimin ideallerini temsil eden özellikli bina tipleri olup; bu yıllarda Osmanlı canlandırmacısı niteliğindeki prototip tasarıma göre yapılmışlardır. Girişleri merkez eksen üzerinde olan ve her uçta üç pencerele bölmelerle cephede çıkma yapan simetrik ve iki katlı; pencerelerin üzerinde sivri kemerler ve geniş, çıkmalı bir çatı kurgusuna sahip olan Mukbil Kemal Taş⁶ tarafından üretilen proje ilk olarak Ankara'da Gazi ve Latife Okulları'nda (1924) uygulanmıştır. Devamında ise; ülke genelinde farklı ölçek ve niteliklerde birçok ilkokul binasında tekrarlanmıştır⁷.

1 Deren, 2002, 384.

2 Sumbas, 2013.

3 Bozdoğan, 2012, 104.

4 Alpagut, 2018.

5 Kul, 2011.

6 Mukbil Kemal Taş; Vedat Tek'e bağlı Güzel Sanatlar Okulu'nda (Sanayi-i Nefise Mektebi) mimarlık eğitimi almış daha sonra 1911-1917 yılları arasında Vakıflar Bakanlığı'nda çalışmıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte kariyeri Ankara'da devam etmiş olup, 1924'te Gazi ve Latife okullarını tasarlamış ve aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiştir (Cengizkan, 2003).

7 Bozdoğan, 2012, 54.

Makaleye konu olan, Düzce İli Akçakoca İlçesinde yer alan Orhan Gazi İlkokulu da söz konusu projeye göre uygulanan örneklerden bir tanesidir. Literatür incelendiğinde döneme ilişkin mimarlık tarihi yazımına konu olan ilkokul yapılarının çoğunlukla büyük kent merkezlerinde gerçekleştirilen örnekler olduğu fark edilmektedir. Oysaki dönemin genel politikasının paralelinde, ilkokul yapıları büyük kent merkezleri dışında periferide yer alan küçük kentlerde de inşa edilmiştir. Fakat bu yapıların yazılı literatürde kendine yer bulamadığı görülmektedir. Bu nedenle Akçakoca Orhan Gazi İlkokulu'nun dönemin mimari anlayışı paralelinde incelenmesinin; Düzce ve Akçakoca'nın Erken Cumhuriyet dönemi mimarlık üretimine ışık tutacağı ve sonrasında yapılacak çalışmalara örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

2. Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi

1900'lü yılların başında, İttihat ve Terakki Fırkasının siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel alanda teşebbüsleri ile Ziya Gökalp'in geliştirmiş olduğu ekonomi, siyasal, felsefe, hukuk, din ve dil alanlarındaki düşüncelerin zaman içerisinde etkili hale gelmesinin mimarlık alanındaki yansımaları ulusal mimari üslubunun gelişmesine sebep olmuştur⁸. Ziya Gökalp'le başlayan Türkçülük akımı, sanatta, özellikle mimari ürünlerin biçimlenişinde hayat bulmuştur. Bu dönemde, milli bir bilinç yaratabilmek için, geçmiş değerlerin kullanılması tercih edilmiştir. Klasik Osmanlı dini yapılarının dekoratif mimari elemanları kullanılarak ulusal bir mimari yaratılmaya çalışıldığı, bölgesel ve ulusal öğelere daha fazla yer verildiği görülmektedir⁹. O dönemde "Milli Mimari Rönesansı" olarak isimlendirilen daha sonraki yıllarda ise Mimarlık tarihçileri tarafından "Birinci Milli Üslup" adı verilen eklektik Osmanlı canlandırıcılığı, 20. Yüzyılın başından 1930'lara kadar ülkedeki mimarlık söylemi ve pratiğine egemen olmuştur¹⁰.

Birinci Ulusal Mimarlıkta ana fikir, klasik Osmanlı mimarisinden alınan dekoratif unsurlar (geniş çatı konsollarını destekleyen dirsekler, sivri kemerler, çini dekorasyonu ve özellikle yarım küre formundaki Osmanlı mimarisindeki kubbeler,) ile yeni inşaat tekniklerini (betonarme, demir ve çelik) birleştirmektir⁹. Geçmiş dönemlere ait mimarlık elemanları, tekrar kullanılabilirlik için, bu akımın ilk örneklerini veren mimarlar tarafından titizlikle incelenmiştir¹¹.

Cumhuriyetin ilanından 1930'larda cephelerde "modernleştirme" denemelerinin başladığı ilk örneklere kadar geçen süreçte merkez ve periferide inşa edilen ilkokul yapıları da Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerini yansıtan örnekler olarak tasarlanarak uygulanmışlardır.

8 Sözen, 1984, 27.

9 Sözen ve Tapan, 1973, 186.

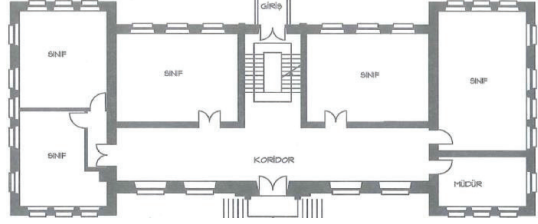
10 Bozdoğan, 2012, 31.

11 Sözen, 1984, 30.

3. Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları

Erken Cumhuriyet dönemi ilköğretim politikasının ana gayesi; vakit kaybedilmeden yüzde yüz okur-yazarlığın sağlanması olarak formüle edilmiştir. İlköğretim eğitiminin tüm vatandaşlara sağlanarak okur-yazarlığın sağlanması ile amaçlanan ise; halkın yeni rejimi benimseyecek bireyler olarak eğitilmesi ve Cumhuriyet ideolojisinin yaygınlaştırılmasıdır. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi ilkokul binalarının ülke genelinde inşasıyla mümkün olabilecektir. Bu nedenle Erken Cumhuriyet Dönemi, ilkokul binalarının tasarım ve uygulamasına özel önem verilen bir dönem olmuş, ülke genelinde farklı ölçek ve özelliklerde birçok ilkokul binası inşa edilmiştir¹².

Erken Cumhuriyet Dönemi ilkokul eğitimi politikaları doğrultusunda Maarif Vekâleti bünyesinde inşaat dairesi kurulmuş ve Ernst Egli 1927 yılında bu kurumun başına danışman mimar olarak getirilmiştir. 1936-38 yıllarında ise Bruno Taut bu görevi üstlenmiştir. İnşaat Dairesi 1926 yılında kurulmuş olmasına karşın aktif olarak çalışmaya başlaması 1930'lu yıllara denk gelmektedir. Bu düre içerisinde ise; imparatorlukta kalan projelerin kullanımına devam edilmiştir. Mukbil Kemal Taş'ın tasarladığı Ankara'daki Gazi ve Latife Okullarının projesi (Fot.1, Çizim 1), 1920'ler ve 1930'ların ilk yarısı boyunca ülkenin birçok il ve ilçelerinde ilkokul binalarının üretiminde kullanılmıştır¹³. Konya'da (1926-1928) ve Denizli'de (1920'lerin sonları) Gazi Mustafa Kemal İlkokulları, Yozgat'taki Cumhuriyet Mektebi ve Afyon'daki ilkokul ve lise örnekleri bunlardan birkaçıdır¹⁴ (Fot. 2-3).

Çiz. 1: Gazi ve Latife Okulları Zemin Kat Planı. (Yaldız & Parlak, 2017)

Fot.1: Gazi ve Latife Okulları. (Kul, 2011)

Fot. 2: Afyon Cumhuriyet İlkokulu. (Bozdoğan, 2012)

Fot. 3: Yozgat Cumhuriyet İlkokulu. (Bozdoğan, 2012)

12 Kul, 2011.

13 Kul, 2011.

14 Bozdoğan, 2012, 54.

4. Akçakoca Orhan Gazi İlkokulu

4.1. Akçakoca Tarihi

Akçakoca ve çevresi ile ilgili tarih Bithynialılar ile başlatılmaktadır¹⁵. Bithynialılar, Romalılar ve Bizanslılar döneminde Dia veya Dia polis (Dia kenti) olarak tanınan Akçakoca'nın hangi ilkçağ yerleşim bölgesinde ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Bölgenin XIII. yüzyılda Cenevizlilerin eline geçtiği sanılmaktadır. 1323 yılına Osmanlı topraklarına katılmıştır¹⁶.

1923 yılında Cumhuriyetin ilanı sonrası Teşkilat-ı Esasiye kanununa göre Bolu il, Düzce ilçe, Akçakoca ise Nahiye olmuştur. 1934 yılına kadar Akçaşehir adı ile anılmakta iken; 1934 yılında Akçakoca adını almıştır. 1999 yılında Düzce'nin il olması sonucu Düzce'ye bağlanmış ve ilçe statüsü kazanmıştır. Günümüzde Düzce İlinin en çok nüfusa sahip olan ve Karadeniz'e kıyısı olan tek ilçesidir¹⁷.

3.2. Orhan Gazi İlkokulu

Mukbil Kemal Taş tarafından tasarlanmış olan prototip proje kullanılarak inşa edilen Orhan Gazi İlkokulu; Düzce İli, Akçakoca İlçesi, Kapkırılı Mahallesi, 207 ada, 1 parselde konumlanmaktadır (Fot. 4). Yapımına 1926 yılında başlanmış olup, 1929 yılında eğitime açılmıştır. Açıldığı dönemde eğitim kadrosunda Rıfat Ilgaz'ın da bulunduğu (Fot. 5) ve yazarın "Karadeniz'in Kıyacağı" isimli eserini bu dönemde yazdığı bilinmektedir¹⁸. Orhan Gazi İlkokulu, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 12.06.1995 tarih ve 4023 sayılı kararı ile tescil edilmiştir¹⁹.

Fot 4: Orhan Gazi İlkokulu Giriş Cephesinden Görünüş (Türkiye Kültür Portalı, 2013)

15 Akçakoca Kaymakamlığı.

16 Özlü, 2008, 33.

17 Kalıncı, 2010.

18 Türkiye Kültür Portalı, 2013.

19 Düzce Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri, 2014, 86.

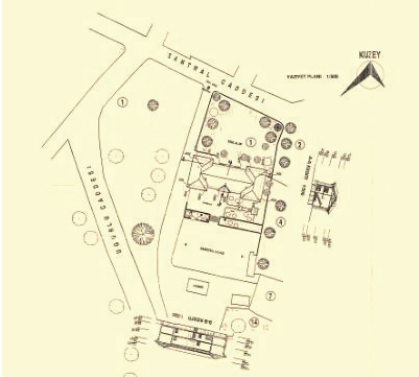

Fot 5:

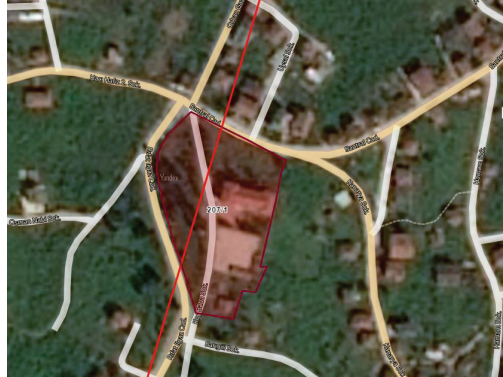
Orhan Gazi İlkokulu bahçesinde Rifat Ilgaz ve öğrencileri, 1932. (Ataşehir Belediyesi, 2020)

1929 yılında eğitime açılan okulda 2015 yılına kadar eğitim-öğretim faaliyetleri devam etmiştir. 2015 yılı bahar yarıyılından itibaren öğrenci sayısının yetersizliği nedeniyle eğitim faaliyetleri durdurulmuştur²⁰. Yapı halen kullanılmamaktadır.

Yukarı Mahalle’de yer alan Geleneksel Akçakoca evlerine de yakın bir konumda bulunan Orhan Gazi İlkokulu; kuzeyde Santral Caddesi, güneyde Rifat Ilgaz Caddesi, batıda Orhan Gazi Caddesi ile sınırlandırılmış 9890 m²’lik yapı parselinin doğusuna yerleştirilmiştir (Çizim 2, Fot. 6).

Çiz. 2: Vaziyet Planı. (Orhan Gazi İlkokulu Arşivi)

Fot. 6: Orhan Gazi İlkokulu, 207 Ada 1 Parsel (TKGM, 2020)

²⁰ Düzce İl Millî Eğitim Müdürlüğü, 2019. (Düzce İl Millî Eğitim Müdürlüğü İnşaat ve Emlak Şube Müdürlüğü personelleri ile 07 Kasım 2019 tarihinde görüşülmüştür.)

Fot. 7: Orhan Gazi İlkokulu Giriş Cephesi (2018, N. Benli Yıldız)

Fot. 8: Orhan Gazi İlkokulu Giriş Cephesi (2018, N. Benli Yıldız)

Fot. 9: Kuzey Cephesi, 2017 (Orhan Gazi İlkokulu Arşivi)

Fot. 10: Kuzey Cephesi (Orhan Gazi İlkokulu Arşivi)

Fot. 11: Orhan Gazi İlkokulu Giriş ve Yan Cephesi (2018, N. Benli Yıldız)

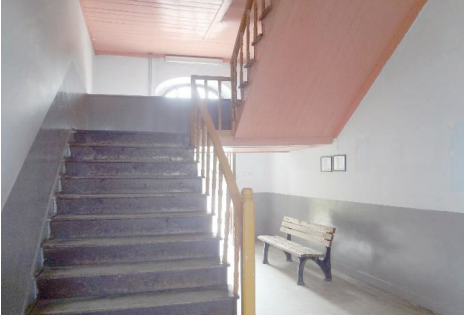
Fot. 12: Orhan Gazi İlkokulu Yan Cephesi (2018, N. Benli Yıldız)

Okul bahçesine giriş kuzey yönünde bulunan Santral Caddesi'nden sağlanmaktadır. Yapının ana girişi ise; güneyden, simetrik kurguya sahip yapının orta aksından sağlanmaktadır (Fot. 7-8). Kuzey yönünde ise ikinci bir giriş bulunmaktadır. Güney ve kuzey cepheleri arasındaki kot farkı nedeniyle bu cephedeki girişe on iki basamaklı ve giriş aksına göre simetrik iki kollu, ortada sahanlıklı merdivenle ulaşılmaktadır (Fot. 9-10). Üçüncü bir giriş ise batı cephesinden bodrum kata ulaşımı sağlayan servis girişidir (Fot. 11-12).

Kuzey-güney doğrultusunda simetrik kurguya sahip olan yapının kuzeyi yeşil alan, güneyi toplanma alanı olarak planlanmıştır. Toplanma alanının güneyinde yaklaşık 1,5 metrelik kot farkıyla ayrılmış basketbol sahası bulunmaktadır. Bu dönemde; eğitim sistemine yeni giren beden eğitimi dersleri nedeniyle okulların bulunduğu arsaların öğrencilerin spor yapabileceği geniş bahçelere sahip olmasına özen gösterilmiştir²¹.

4.2.1. Plan Özellikleri

Yapının kuzey-güney doğrultusundaki simetri eksenini üzerinde yer alan ana giriş kapısından, düşey sirkülasyonu sağlayan merdivenin de yer aldığı giriş holüne ulaşılmaktadır (Fot. 13). Giriş holünün sağ ve solunda ikişer adet derslik yer alırken, devamında ana sirkülasyon koridoru bulunmaktadır (Fot. 14). Yapının kuzeydoğusunda yer alan derslik özgün halinde içerisinde sahnesi bulunan çok amaçlı salon olarak kurgulanmış olup; ihtiyaç doğrultusunda derslik fonksiyonuna dönüştürülmüştür. Girişin her iki tarafında yer alan dikdörtgen formundaki derslikler, uzun kenarlarından büyük pencere boşluklarıyla aydınlatılmakta iken (Fot.15) köşelerde yer alan derslikler her iki yönden aydınlatılmaktadır (Fot. 16). Böylece her derslik mekânı için en yüksek

Fot. 13: Giriş Holü (2017, H. Ceylan)

Fot. 14: Ana Sirkülasyon Koridoru (2017, H. Ceylan)

Fot. 15: Derslik İç Mekânı (2017, H. Ceylan)

Fot. 16: Köşe Derslik İç Mekânı (2017, H. Ceylan)

21 Işık, 2010.

oranda doğal ışıktan faydalanılmaktadır. Bu dönemde dersliklerin dikdörtgen forma sahip olmasının bir başka nedeni ise; yeni eğitim yapılarının, oturma biçiminin ve ders müfredatının modernleşmesi sonucu yeni kullanılmaya başlanan yazı tahtasının görebilecek şekilde tasarlanmış olmasıdır²⁰. Dersliklerin girişleri, giriş holünden kuzey yönünde ilerlenildiğinde ulaşılan ana sirkülasyon koridorundan sağlanmaktadır. Koridor aynı zamanda her iki ucunda yer alan iki adet idari birime ulaşımı da sağlamaktadır. Bu yeni eğitim yapılarının kendi içlerinde yönetim birimleri oluşturularak; müdür ve müdür yardımcılarını tayin edilmiş ve tüm okulların da merkezi bir yönetime bağlanması yönünde adımlar atılmıştır. Bu gelişmelerin mimarideki yansımaları öğretmenler odası, idareci odası gibi mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır²².

Yaklaşık dört metre genişliğe sahip olan koridor, kuzey cephesinde yer alan dört adet pencere sayesinde oldukça aydınlık ve ferah bir etkiye sahiptir (Fot. 14). Ortak sirkülasyon alanlarının geniş tutulmasıyla, tenefüslerde öğrencilere oyun alanları sağlanırken, hava durumunun uygun olmadığı günlerde resmi merasimlerin kapalı mekanlarda yapılabilmesi olanaklı kılınmıştır. Kuzey cephesinde yer alan ikinci giriş de bu koridora açılmaktadır (Çizim 3).

Yapının birinci katında zemin katın planının yinelenildiği görülmektedir. Bodrum katta ise; kantin, spor salonu, aktivite odası gibi ortak alanlar ile ıslak hacimler ve teknik birimler yer almaktadır. Alpagut; Erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen eğitim binalarında, dönemin çağdaş eğitim anlayışı ve uzmanlarının ortaya koyduğu programlar doğrultusunda atölye, laboratuvar, spor salonu, konferans salonu, müze gibi yeni işlevlerin bulunduğunu ifade etmektedir²³. Bodrum katta yer alan spor salonu ve aktivite odasının bu anlayış çerçevesinde değerlendirilmesi mümkündür. Yapının özgün halinde binanın dışında yer alan tuvaletler; bodrum katta yapılan tadilatlar sırasında binanın içine alınmıştır²⁴.

4.2.2. Cephe Özellikleri:

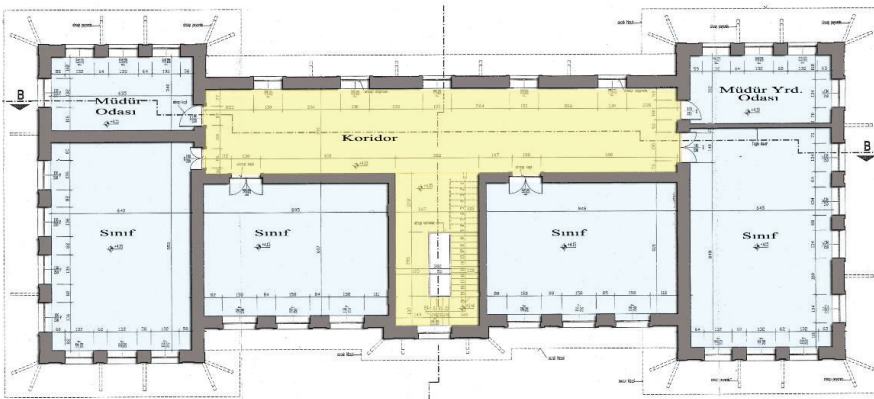
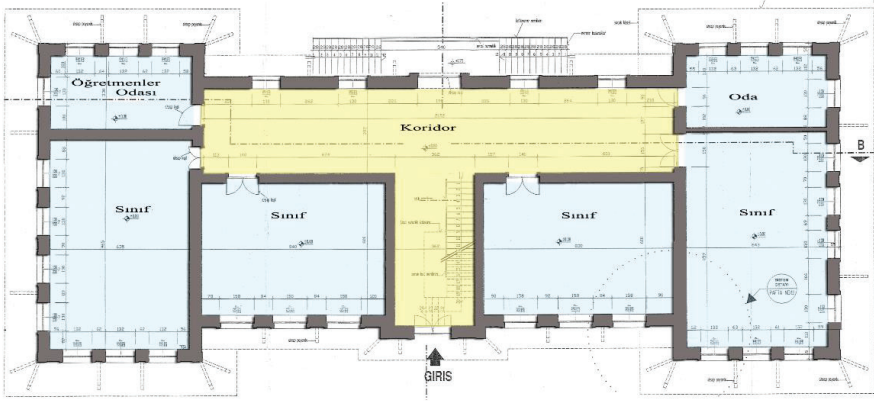
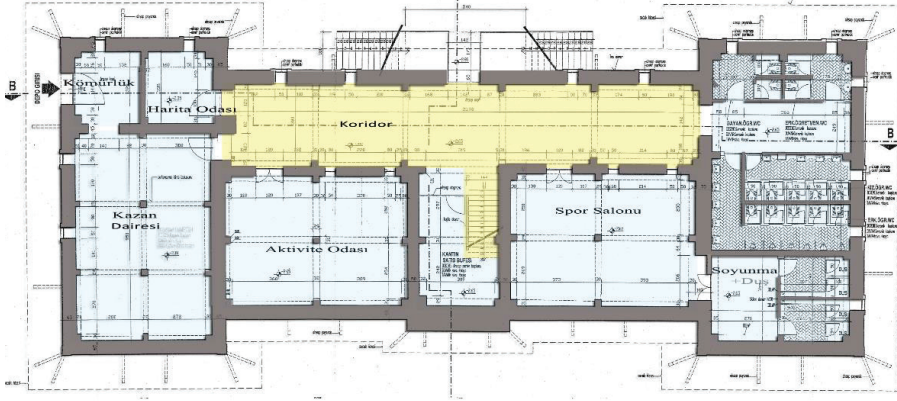
Orhan Gazi İlkokulu'nun cepheleri incelendiğinde; geniş saçakları, çatı payandaları, simetrik kurgu gibi özellikleriyle Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerini yansıttığı göze çarpmaktadır. Binanın güneyde bulunan ana giriş cephesinde giriş aksının öne doğru çıkma yapması ve çatı saçak üstü kotunun yukarı taşınmasıyla giriş vurgulanarak tanımlı hale getirilmiştir. Benzer şekilde; ön ve arka cephenin köşeleri de öne çıkarılmış ve çatı yüksekliği artırılmıştır. Bu sayede cephede hareketlilik sağlanmış ve kütlede anıtsal bir etki yaratılmıştır (Fot. 17).

Tüm cephelerde, zemin kat pencereleri basık kemerli, birinci kat pencereleri ise çift merkezli teğet kemerlidir. Giriş kapısının yüksekliği de zemin kat pencereleriyle

22 Işık, 2010.

23 Alpagut, 2018

24 Türkgülü, 2019 (31 Ekim 2019 tarihinde; 1972-1984 yıllarında Orhan Gazi İlkokul Müdürlüğü görevini yürüten A. Türkgülü ile görüşülmüştür.)

Çiz. 3: Bodrum, Zemin ve Birinci Kat Planları. (Rölöve projeleri Birikim Mimarlık tarafından hazırlanmış olup; kat planları yazarlar tarafından sadeleştirilerek renklendirilmiştir. Projelere Orhan Gazi İlkokulu Arşivi'nden ulaşılmıştır.)

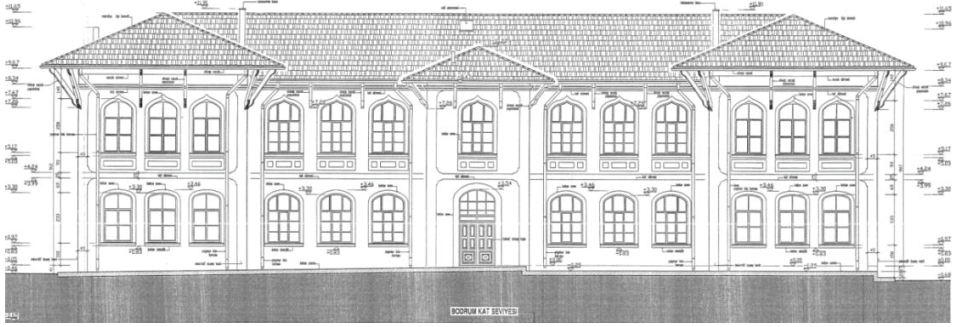
Fot. 17: Giriş Cephesi (Orhan Gazi İlkokulu Arşivi)

aynı hizada bırakılmış ve basık kemerle bitirilmiştir. Cephelerde çok fazla süsleme ve bezeme bulunmamaktadır. Pencere ve giriş kapısının etrafı formun algılanmasını arttıran beton sövelerle çevrelenmiştir. Birinci kat pencerelerinin alt kısmında dikdörtgen beton elemanlar kullanılmıştır. Kat hizalarında beton kat silmeleri bulunmakta ve bu sayede; kat farklılıkları ile kitle hareketleri çerçeveye alınmaktadır. Cephe hareketlerinin olduğu noktalarda hareketi vurgulayan plaster şeklinde düşey dekoratif elemanlar bulunmaktadır (Çiz. 4-6).

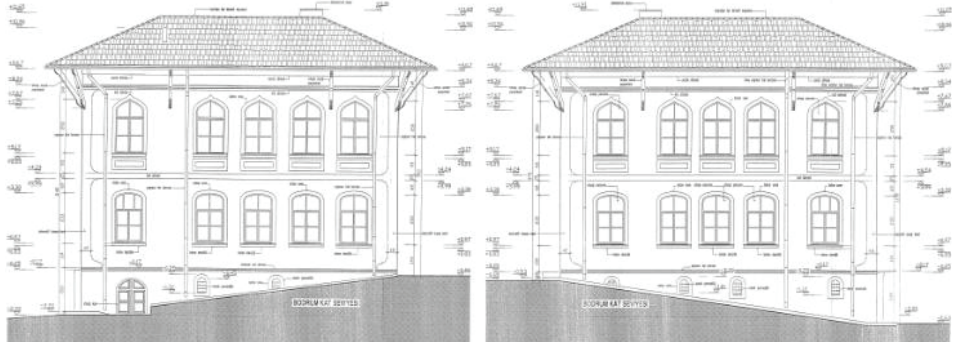
Cephenin bir buçuk metreyi geçen geniş saçakları, ahşap saçak payandaları ve dik açılı ahşap kırma çatısı da binanın karakterini ortaya koyan önemli unsurlardır. Okulun bulunduğu bölgenin Karadeniz iklim koşullarına sahip olduğu düşünüldüğünde, geniş tasarlanan saçaklar bina cephesinin yağmur ve kardan uzak kalmasını da sağlamaktadır.

4.2.3. Strüktür ve Malzeme Özellikleri

Binanın ana taşıyıcı sistemi yığma taştır. Yapılan tadilat çalışmasında; bodrum katta gerekli görülen yerlere betonarme kolon ve kirişlerle duvar ve döşemeler desteklenmiştir. Kat döşemeleri ahşaptır. İç mekânda, yapının özgün halinde bodrum kat zemin kaplaması doğal taş, zemin ve birinci katlar ise ahşap kaplamadır. Tavanlar ahşap kirişli ve ahşap kaplama olup özgün halini korumaktadır. Duvarlar, zemin hizasından, üçte birine kadar yağlı boya, kalan kısım ise iç cephe boyasıyla boyanmıştır. Düşey sirkülasyon öğesi olan merdiven ise ahşap taşıyıcı, basamak ve korkuluğa sahiptir. Pencere ve kapıların tamamı ahşap, pencere denizlikleri mermerdir.

Çiz. 4: Güney Cephe Görünüşü. (Rölöve projeleri Birikim Mimarlık tarafından hazırlanmış olup; projelere Orhan Gazi İlkokulu arşivinden ulaşılmıştır.)

Çiz. 5: Doğu ve Batı Cephe Görünüşleri

Çiz. 6: Kuzey Cephe Görünüşü

Yapının üst örtüsü geniş saçaklı kiremit kaplı kırma çatıdır. Cephelerde, kapı ve pencereler etrafında bulunan beton söveler ile düşey ve yatay vurgusunu güçlendiren beton elemanlar dışında kalan yüzeyler sıva üzeri boya kaplıdır.

5. Sonuç

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte gündeme alınan en önemli konuların başında modern bir toplum inşa etmek gelmektedir. Modern toplum inşa etme sürecinin eğitim ve mimari gibi görünür simgeler aracılığıyla gerçekleştirilmesi eğilimi; okul yapılarının inşasını Erken Cumhuriyet Döneminin önemli konularından biri haline getirmiştir. İlköğretimin eğitim sürecinin bel kemiğini oluşturuyor olması ise; ilköğretim yapılarının okul yapıları arasında ayrı bir öneme sahip olmasını sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından 1930'lara dek devam eden süreçte Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerine sahip ilkokul yapıları tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Bu süre içerisinde en çok uygulanan projelerden bir tanesi Mukbil Kemal Taş tarafından üretilen ve ilk kez Ankara'da Gazi ve Latife Okulları'nda uygulanmış olan projedir. Akçakoca Orhan Gazi İlkokulu, Mukbil Kemal Taş tarafından üretilen tip projenin taşrada tekrar edilmiş bir örneğidir. Orhan Gazi İlkokulu'nun yakın çevresinde aynı tip projeye üretilen okullara rastlanmamış olmakla birlikte, Konya, Denizli, Afyon, Yozgat gibi illerde inşa edilmiş ilkokul ve lise binaları bulunmaktadır. Simetrik kurguya sahip olan yapıda giriş orta eksen üzerinden alınmaktadır. Geniş saçaklı ahşap payandalı çatısı köşelerde ve giriş aksında çıkma yapan, bodrum üzeri iki kattan oluşan yapı Birinci Ulusal Mimarlık Döneminin özelliklerini yansıtmaktadır.

Orhan Gazi İlkokulu'nda eğitim-öğretim faaliyetleri 1929 yılından 2015 yılına kadar eğitim kesintisiz olarak devam etmiştir. Yapı; yüzyıla yakın kullanım süresi içerisinde birtakım onarım çalışmalarına maruz kalmış olmasına karşın özgün mimari kimliği zarar görmemiştir. Aynı aileden birkaç kuşağın bu okuldan mezun olması ve Rıfat Ilgaz gibi Türk edebiyat tarihinin önemli bir isminin okulda görev yapmış olması Orhan Gazi İlkokulu'nun kentlinin hafızasında önemli bir yere sahip olmasını sağlamıştır. Yapı, tescil kararına sahip olması nedeniyle yıkım riskiyle karşı karşıya değildir. Buna karşın 2015 yılından bu yana boş olması, yapının düzenli bakımlarının yapılmasına engel teşkil etmektedir. Erken Cumhuriyet döneminin mimari karakterini yansıtan Orhan Gazi İlkokulu'nun özgün işlevi terkedilmeden korunması ve yaşatılmasının Akçakoca ve Düzce'nin mimari ve toplumsal belleği açısından büyük önem arz ettiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçakoca Kaymakamlığı*. tarihinde www.akcakoca.gov.tr: <http://www.akcakoca.gov.tr/akcakoca-nin-tarihi>, Erişim Tarihi 20.10.2019.
- Alpagut, L. (2018). Üretken Bir Mimar ve Ankara’da Modern Bir Bina: Bruno Taut ve Atatürk Lisesi. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Dergisi*, XXVII(1), 135-161.
- Ataşehir Belediyesi. (2020). *Aydın Ilgaz, Babası Rifat Ilgaz’ı Anlattı*. URL: <https://www.ataşehir.bel.tr/haber/aydin-ilgaz-babasi-rifat-ilgaz-i-anlattı>
- Bozdoğan, S. (2012). *Modernizm ve Ulusun İnşası* (3. basım). (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları, 31,54,104.
- Cengizkan A. (2003). Mukbil Kemâl Taş (1891-?): Bir Geçiş Dönemi Mimarı. *Arredamento Mimarlık*, (XI), 112-119.
- Deren, S. (2002). *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 384.
- Düzce Taşınmaz Kültür Varlıkları Envanteri* (2014). Düzce: T.C. Düzce Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.
- Işık, G. (2010). *Kayseri’de Erken Cumhuriyet Dönemi Eğitim Yapıları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Kalıncı, S. (2010). *Akçakoca’nın Tarihi, Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Kul, F. (2011). Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları. *Mimarlık Dergisi* (360), 66-71.
- Özlu, Z. (2008). *18. ve 19. Yüzyıllarda Karadeniz’de Bir Kıyı Kenti: Akçakoca*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 33.
- Sözen, M. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 27-30.
- Sözen, M. & Tapan, M. (1973). *50 Yılın Türk Mimarisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 186.
- Sumbas, A. (2013). Türk Modernleşmesi’ni Ankara Palas Üzerinden Okumak:”Doğu’dan Batı’ya Açılan Pencere. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 171-198.
- TKGM (2019). *Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Parsel Sorgulama Sayfası*. URL: <https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/#ara/idari/135356/207/1/1572300089854> (Erişim: 29.10.2019)
- Türkiye Kültür Portalı (2013). *Orhangazi İlköğretim Okulu - Düzce*. URL: <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/duzce/gezilecekyer/tarih-orhangaz-lkogretim-okulu>, Erişim Tarihi: 28.10.2019.
- Yaldız, E. & Parlak, Ö. (2017). Konya’da Erken cumhuriyet Dönemi İlkokul Yapıları. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 175-202.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Sanat Tarihi Dergisi

ISSN 1300-5707

Cilt: XXIX, Sayı: 2 Ekim 2020

Ege University, Faculty of Letters

Journal of Art History

e-ISSN 2636-8064

Volume: XXIX, Issue: 2 October 2020

İnternet Sayfası (Acık Erisim)

Internet Page (Open Access)

DergiPark
AKADEMİK

<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

Clarivate
Analytics
ESCI
Emerging Sources Citation Index

ULAKBİM
TR DİZİN

DOAJ

Crossref

EBSCO

ERIH PLUS
EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Academic
Resource
Index
ResearchBID

SÖBIAD